

HUTUKARA E THË Á

Hutukara uríhi noamatima a wáha

OPIR thëä ôni - A escrita sobre a OPIRR

XXI ASSEMBLÉIA DOS PROFESSORES INDÍGENAS DE RORAIMA – OPIRR

TEMA: AVALIAR PARA FORTALECER A EDUCAÇÃO ESCOLAR INDÍGENA EM RORAIMA

Período: 09 a 13 de abril de 2014

Local: Comunidade Indígena Manoá - **Região:** Serra da Lua - **Município:** Bonfim – **Estado:** Roraima

Awei, hwei têhê dia 09 thê wakaraha sede da OPIRR haranä a partir de 9:30 horas mothoka kuo têhê Manoá thê urihi hamî transporte Asatur a hamî yamakî pihi kâe rérëa xoarayoma, kuë yaro 12:00 hs mothoka kuo têhê Manoá thê urihiha yamakî waroa xoakema, ihî yamakî warokema makii yamakî yai ianimi, ma kii makuxi thuë moko ané manga kikîha wamarekî xirô topurema, iharanä 16:00 hs mothoka kuo têhê yamakî yai iaí xoaoma. ihî hwei thê têhê 08 hiramatima Escola Yano Thëä theri pê kuoma, kami ya e pairio têhê 09 yamakî kuoma, makii porokae ônimatima Escola Yano Thëä theri kipé pairio têhê 11 yanomae Escola Yano Thëä theri yamakî kuoma, makii 03 hiramatima Escola Hadyanai theri pê pree pairioma, ihî pê pairio têhê 14 yanomae yamakî kuoma. Awei, primeiro dia thê titiha 19:30 hs mothoka kuo têhê abertura thê thaí xoaomahe, ihî no inicio de abertura thê kuo têhê danças tradicionais de parixara thê pree hapa thaí paríomahe, ihî thêha maprarinî kami Povos Indígenas de Roraima theri yamakinî apresentação yama thê pree thama, kami yamakî kiääi kuaapénaha kure yama thêpêa wéama, ihî apresentação thêha maprarinî composição da mesa thêha lideranças indígenas thêpê pree tüköo xoaoma, ihî lideranças pënî abertura thêha histórico de luta thêä wawémamahe, hapao têhê OPIRR thê kuo mao têhê, CIR thê kuo mao têhê, OMIR thê kuo mao têhê, APIRR thê kuo mao têhê SODIURR thê kuo mao têhê, ai organizações e associações thêpê kuo mao têhê lideranças indígenas thêpê waithirimuu kuaapénaha kure thêä wawémamahe, demarcação thêha thêpê kohipêmuu kuaapénaha kure thêä wawémamahe, hapao têhê OPIRR thê mao têhê Manaus hamî ai organização a hapa kuoma, ihî a ka kii COPIAR wââha kuoma, ihî wââha kuomamakii COPIAM yama wââha hiraâ kôkema, organizações pê hapa huu kuaapénaha kure thêä xaari wawémamahe, iharanä hwei histórico das lideranças thêha maprarinî 22:30 hs mothoka kuo têhê yamakî hêrêämuu mââ xoaaprarioma, kuë yaro høyämî primeiro dia thê titiha thê kuaapénaha yathëä xaari ôniprarema.

Dia 10 de abril - Thêä ôni. Awei, hwei têhê Segundo dia thê wakaraha a partir de 7:30 hs mothoka kuo têhê Assembléia thêha yamakî tükemuu kôôma, iharanä mesa da coordenação thêha lideranças indígenas thêpê tükemapuu kôômahe, hapénaha ihî pata thêpê kutaoma. Enilton André, Clóvis Ambrósio, Fausto Mandulão, Pierlangela Nascimento e Natalina Mesias, inaha kure pata thêpê tükemapomahe. Awei, hwei pata thêpê ka kii thêpêni yutuha nos anos 80, 85, 70, 75 e mais anos thê kuo têhê Educação Escolar Indígenas thê hapa kuaapénaha kure thêä wawémamahe, indígenas thêpêha napêpêni ethê thamaï pihi kuaapénaha kure thêä wéamahe, kama thêpê aka hapa yanomae théo têhê napêpêni ethêä hoyâi pihi kuaapénaha kure thêä thamahe, hwei ano pê ka kii têhê kama thêpê patamuu kuaapénaha kure thêä thamahe, yutuha Manaus thê urihiha kômi Povos Indígenas thêpêni Educação Escolar thê noâmaí kuo pihopêhenaha, kama thêpêni thê yai thapuu pihopêhenaha kure thê noâha ai papeo siki ôniprariwihi thêä wéamahe, ihî siki ka kii Declaração de Princípio sikiâha hiraâ xoakemahe, kuë yaro ihî thêâha pata thêpêa hwama, yutuha 1985 têhê kômi lideranças indígenas de Roraima theri thêpêni Brasil thê urihiha napê a hapa patamuui Tancredo Neves wââha kuowi eha ôni- ôni a thaprariwihi thê ôni taaí yapaai kôômahe, yutuha hwei napê pata eha ôni-ôni a thaa thaprarepêhenaha kure thêä xaari wéamahe. iharanä kômi magistério indígena pê noâha Professora Pierlangela wââa pree hwama, ihî magistério pê noâha wââ hwaí têhê hapénaha a kuma. MEC Brasília theri pêni Escolas indígenas pê riâ hehuamâi mäowîhi ai Decreto a raromaremahe, funcionamento das escolas normais thê riâ thamapuuwi Decreto novo a raromaremahe, SECD theri pêni yanomae wamakî hoyamâiwihi MEC theri pêni thêä hirirema yarohe escola noâmatima Lei tute a raromaremahe. Inaha patamotima Pierlangela a kuma, iharanä magistério Yarapiari thê noâha wââ pree hwama, ihî têhê hapénaha a kuma, magistério Yarapiari thêha mamo kikî kuowi thêä pree wéama, kaho yanomae wamakî pihi xariruwi thêha 559.000 reais a kua, ihî a kuama kure kaho wamakî pihi xariramaí pihiomîhe, mamo kikîha napêpê pihi yai waio, kuë yaro magistério Yanomami thêha pihi xariotima thê nêhê möhötikema, ihî thêha porokae pôrixihî kipé hayua hikikema, ihî thê ka kii kama yanomae thêpêha thê yai taamuu totihii. Magistério Yarapiari thê noâha inaha Pierlangela a kuma, kuë yaro inaha kama ethêä kutaoma. Professora Natalina Messias wââ pree hwama. Awei, hapénaha Professora Natalina a pree kuma, hapao têhê Divisão de Educação Indígena thêha kamiya pree patamuu paríoma, 10 irâma kikîha ya möri kiääihe wéprarioma, ma kii ya praharayoma, ya möri prahanimi makii kihamî Brasília hamî escolas yanomae pê noa hamî kama yanomae thêpêni reclamação a thaâha kuikîheni, SECD thêha napê a patamuui aha wayerîni kamiriha censo escolar siki noa waxuu xoaoma, awei, Natalina hwei têhê kaho wanî censo wa siki rope thaprarii, wa sikiha thaprarinî yanomae thêpêha wa siki pree rope totokii, ihî têhê kama Natalina wââ hwama, hwei mahi têhê censo ya siki hupaimi, ma kii yânikini ya siki thaprâi, inaha Natalina a xaari kumamakii SECD thêha napê a patamuui Ilma de Araújo Xaud wââha kuowi hêâ xioproma, ihî hêâ xiopruuha kuikîni ware prahamâi xoaoma, ihî têhê ya prahaa xoarayoma. DIEI thê uuxiha inaha ipa kiääitima thê huu kuaama, ma kii thê pree huu totihionimi, inaha Natalina a noa weemuu kuma, ma kii ai assunto pêâha wââ pree wâröhö hwama, makii kama thêpê kuaâiwi ethê yaro yathêä ônimanimi, ihî thêha kami yamakî pairioimi yaro yathêä thaanimi. ihî makii ai napêpêni Organizações e Associações pê totihiapri maôwihi thêä pree thamahe, inaha thê kuë makii Lideranças indígenas thêpêni luta thê riâ tiraâi mäowîhi thêä thamahe. Awei, segundo dia thê wakaraha inaha kure thêpêa thamahe, kuë yaro inaha thêä xaari kutaoma.

Dia 11 de abril - Awei, hwei têhê sexta feira têhê terceiro dia thê wakaraha 7:30 hs mothoka kuo têhê mesa da coordenação aha lideranças regionais indígenas wamarekî nakaremahe, urihu a ka kutarenaha kure yamakî tîkêoma, ihi têhê lideranças indígenas thêpêni Educação Básica thêa hayuamahe, Sistema Estaduais thêaxé, sistema municipais thêaxé, hwei porokae Sistema Político thê kipêha lideranças thêpêa hwama, Estado pê hamî escolas indígenas pê huu kuaapénaha kure thêa thamahe, Estado anî escolas pê pairiprâi kuaapénaha kure thêa thamahe, makii município pêni escolas pê pree pairipuu kuaapénaha, thê pree thaî kuaapénaha kure thêa thamahe, hwei ihi thêa thaayuuhe têhê SECD thêha indígenas pê kiääwi pê pree tîkêo pairioma, DIEI theri pê kuoma, kuë yaro kômi lideranças indígenas thêpêxê, professores thêpêxê, tuxausa thêpêxê, alunos thêpêxê. Inaha kure thêpêni falta de acesso thêha, dificuldades thêpêha, pedido de apoio thêha ai thêpê noa preeha DIEI theri pê noa yai kohipê thamahe, cobranças ethêpê yai pata thamahe, reclamação ethêpê thamahe, questionamentos ethêpê thamahe, kama thêpê urihipê hamî escolas pêxê, alunos pêxê thêpê hóxiim kuo pêna kuaapénaha kure thêpêa wâröhö hayuamahe. Ihi têhê mesa da coordenação aha kami yanomae ya pree pairioma, ihi ya pairio têhê três pontos principais pêha ipa yathêa pree xaari niakema. 1º ponto thêha Missão Catrimani thê urihiha Escola a kuowi Yano Thêa wââha kuowiha problema thê kuaapénaha kure yathêa xaari niakema, escola Yano Thêa anî thêpê yai peximâi kuaapénaha, hiramatima thêpêxê, ônimatima thêpêxê, patamotima thêpêxê thê yai thapuu pihopêhenaha kure yathêa yai thakema, yamakîn ôhôtaai kuaapénaha kure thêaxé, materiais escolares pêxê thêpê mii kuaapénaha ya xaari kuma. 1º ponto sobre a Escola Yano Thêa thêha inaha kure yathêa xaari thakema. 2º Ponto sobre a Hutukara Associação Yanomami - Awei, Segundo ponto thêha trabalho da HAY yathêa pree xaari thaa kôkema, Hutukara anê escolas regionais yanomami pê pairiprâi kuaapénaha kure yathêa thakema, documentos pêxê, cartas pêxê, informação dos professores pêxê, trabalho dos professores pêxê thêpê waroo têhê SECD ehamî yathêpê ximâihe toremuu kuaapénaha kure yathêa xaari thama, kômi yanomae urihu hamî hutukara anî thê thaî kuaapénaha ya kuma, hutukara kiäätima ethê yai pehetiwi yathêpêa yai totihi thakema, Educação thêha hutukara a huu kuaapénaha, a waithirimuu kuaapénaha, a nôsiamuu kuaapénaha, mamo xatio kuaapénaha, wââ hwaî kuaapénaha kure yathêa xaari wêkema, hwei pontos principais da HAY pê ka kii yapêa xaari wêakema. 3º Pontos Escolas Yanomami em Geral - Awei, terceiro ponto thêha hapêna ya kuma, yanomae yamakî urihipê ka kutarenaha kure thêha yâa yai hwama, hiramatima thêpêxê, ônimatima thêpêxê, patamotima thêpêxê, thuê pata pêxê, inaha kure thêpêni pihî xariorima thêpê yai peximâi kuaapêhenaha kure yathêa yai thakema. Melhoria e construção das escolas thêaxé, continuação curso de magistério Yarapiari thêaxé, assessoria pedagógica das escolas thêaxé, reconhecimento dos PPPs das escolas Yanomami thêaxé, casa de apoio dos professores Yanomami thêaxé, conhacer realidade Yanomami de perto thêaxé, transportes Aéreo, Fluvial e terrestre thêaxé, responsabilidades da SECD thêaxé, respeitar direito dos Yanomami thêaxé, certificação dos professores thêaxé. Inaha kure pontos principais das escolas Yanomami yathêa xaari thakema, kômi lideranças indígenas tradicionais de Roraima thêpê yimaka tao têhê hwei lances importantes yathêpêa niakema, kômi regiões yanomami pê hamî problemas graves das escolas thêpê kuowiha thêpêa yâa xaari hwama, kuë yaro hóyamî relatório sikiha yathêa xaari ôniprarema.

Dia 12 de abril - Awei, final da Assembléia thê titiha ai yama thêa pree thaayoma, kami kômi indígenas yanakîha OPIRR anî representação das escolas thêha perguntas pê kômi hipikema, kami yanomae yanakîha wâritima thê pree hipikema, assembléia geral da OPIRR thê kupruu têhê môri representante de cada região thêpê huwi thê yaiprâi pihimahe, yanomae urihu hamî môri wamarekî pree yaiprâi pihimahe, ihi môri yanomae wama a yairii têhê assembléia da OPIRR thê uuxiha ihi anî escolas kômi pêaha wêâwi thê kuprario, ihi môri wââ hwaî xirôaiwi thê kuprario, ihi thê xaari kukii têhê OPIRR anî môri representante Yanomami a kôa kôamâi, hérêa a mapruu têhê yama a hira hiramâi, inaha kure thêha OPIRR anî um representante Yanomami dentro da OPIRR thê nakama, kuë yaro kami yaxé, hiramatima da Escola Yano Thêa theri pêxê, hiramatima da Escola Hadyanai theri pêxê kami yanakî pihî kuaapénaha kure thêha proposta yama a pree hipikema, OPIRR thê uuxiha kami yanomae yanakîha mii yaro yanakî xirô mii huu puotii, kuë yaro OPIRR thê uuxiha yanomae yanakîha kuowi hwei têhê yama thê yai peximâi, ihi anî Situação das Escolas Yanomami pêaha wêâ xirôapê. Wâritima OPIRR ethêha inaha kure yama thêa pree thakema, kuë yaro kami yanakîn yanomae yama a yairiiwi pei wââha nakaî xoaomahe. Iharanî ai thê pree wârimahe, ihi thê ka kii hapêna kure thê wârimahe, DIEI thê uuxiha ai yanomae wamakî pree kiääi pairio pihio kuraa? DIEI eha yanomae wamakî kiääi pairio pihio têhê pata thêpêwamakîhakôkâprâi ai yanomae wama a titikii, ihi têhê pei wââha pree ximâi xoarî. Inaha kure thêha yanomae wamareki pree wâririemahe. Ihi thê noâha kami yanomae yanakîa pree hurayoma, ihi yanakîa huo têhê hapêna kure yanakîa hua kurayoma. Awei, DIEI thê uuxiha yanomae yanakî educação pêha ai thêpê yai wâröhö mahi kua, relatórios e documentos thêpêha yanakî noa weemuu pihio kii, ai hiramatima yanakîn napê yama thêa waoto poimi yaro yanakîn yai ôhôtaai, iha taroha ai napêpêni wamareki pairaî totihiow thêpê yai mii yaro, kami yanomae kômi urihi theri yanakîn yai pata ôhôtaai, inaha thê kuë yaro kômi urihi theri yanomae yanakîn DIEI thê uuxiha ai yanomae yanakî kiääi pairiow Yamathê yai peximâi. Wâritima thêha inaha hiramatima Escola Yano Thêa theri pêxê yanakîa hua kurayoma.

Ai thêa kôô. Awei, DIEI thê uuxiha kami kômi lideranças indígenas yanakîn Ineide yama a titikema, kama eha pedido de ajuda thêha, solicitação thêha ai thêpê noâha reclamação ethê yai pata máhi kua, kuë yaro kômi yanakîha Ineide a taamuu totihiow mao têhê yama a prahamâi pihio, ihi thê noâha kômi yanakî pihî râo têhê DIEI thêha yama a prahamâi, kômi yanakî pihî râo mao têhê a kiääi xoaopê. Inaha kure thêha thêpêa pree kohipê hwama. Ai lideranças wamakîxé, hiramatima wamakîxé, hwêrimatima wamakîxé, inaha kure wamakîn wama a noâmâi têhê hérêa a uuxiha wamakîa waoto hwaî têhê DIEI thêha a kiääi xoal! Kômi wama kîn wama a noâmâi mao têhê DIEI thêha yama a rope prahamâi. Titi mââmo têhê inaha kure thê noâha pata thêpêa kohipê huayuu he harukema, ihi thêa thaayuu he têhê kami yanomae yanakî yimaka tao mahionimi, makii wâisipê yanakî pairio, kuë yaro hóyamî kami yanî yathêa wâisipê thaprarema.

Ai thêa kôô. Awei, CEFORR thê uuxiha ai thêpê kiääiwi thê noâha thêpêa pree kohipê huayoma, CEFORR thê uuxiha Gerencia thêha Edite a kasimâi pihio ihi thêa pree hupamahe, kami pata yanakîn CEFORR thêha Edite yama a pree thakema, kuë yaro kama a kiääiwi ethê totihiow mao têhê yama a pree kasimâi pihio, ihi Edite yama aha prahamâi na Coordenação de Gerencia thêha Adine yama a titiâi pihio, inaha kami pata yanakî pihî kuu! Hérêa a mapruuwi thê titiha inaha kure thêa yai kohipê hupamahe. Ihi thêa hupamama kihî Deputado Estadual thêha, deputado Federal thêha kama thêpê pata kupruu pihio thêa pree kohipê hupamahe, papêna kure pata thêpêa hayumamahe, Fausto Mandulão do CEERR axé, Rivanildo da OPIRR axé, Mário Nicácio do CIR axé, Enilton Andre axé, Pierlangela Nascimento axé, Natalina Messias axé. Inaha kure pata thêpê riâ Deputado Estadual kupruuwi, thêpê riâ Deputado Federal kupruuwi thêpêa thaayomahe, Kuë yaro hóyamî yathêa xaari thaprarema.

Awei, comunidade Manoá thê urihiha nos dias 09 a 13 de Abril de 2014 thê kuo têhê XXI Assembléia Geral da OPIRR a thaî he têhê inaha kure yathêpêa hirirema, ihi thêpêa thaayuu he têhê kami yanomae yanakî pree pairioma, kuë yaro hérêa OPIRR hamî ai wamakî huu maowi wamakîn hwei wama thêa xaari hirii, wama thêâha hiriiñ pata thêpê hamî wama thêa pree hipikâi, pata thêpêni thêa pree tapêhe.